

Ключевые слова: дети с особыми потребностями, инкультурация, специальное образование, инклюзивное образование, культурологический подход.

N. Ashytok

A CULTURAL APPROACH TO THE STUDY OF INCLUSIVE EDUCATION

Introduction. In recent years, the problems of studying the value of inclusive education have become relevant in national education and society. The article examines the influence of cultural values on the development of inclusive education in Ukraine, on the definition of its goals and content and the leading role of its humanistic component in the spiritual, moral and intellectual formation of students on the basis of assimilation of their socio-cultural values. **The aim** of the article is to study the inculturation of people with special educational needs in the context of the development of national special education. **The tasks** of the article are to consider the education peculiarities of the children with special educational needs in the institutions of inclusive education in the cultural aspect, to explore the importance of the socio-cultural environment for their development. **Research methods.** The paper uses general scientific and special research methods. The main among them was the method of analysis. In addition, induction, deduction, etc. were used. **Research results.** The necessity of introducing culturological perspective while setting goals for the inclusive education and evaluation of its capabilities is addressed in the article. In the process of education of the people with disabilities it is important to take into account their specific cultural needs. Recognition of the special cultural needs imply the description of the particular system of relationships, the identification systems, the specificity of the constituent elements of cultural environment adequate for people with disabilities, emphasizing the importance of a group as a condition of human development, searching for the language of communication, both for internal needs of this group and for communication with other groups. The need to revise the conceptions of culture in contemporary theory and practice of inclusion is justified towards a more productive use of cultural knowledge in the process of creating a developmental learning environment. The possibility application of cultural forms which can be found in the arsenal of traditional cultures and artistic practices of contemporary art are discussed in creating supportive social and cultural environment that promotes inclusion of people with disabilities into society. **Discussion.** The views on the content of the inclusive education concept are analyzed. The author substantiates the expediency to denote this term of education for all children who study in a general educational institution. **Conclusion.** The introduction of elements of social and cultural activities into the inclusive educational process will help the actors of inclusive process master cultural standards and patterns of behavior, meet the spiritual needs and needs for communication, will contribute to their positive perceptions of each other and change the attitude towards the phenomenon of disability. The creative social and cultural environment of the inclusive educational space makes it possible to facilitate the socialization of children with special educational needs. **Keywords:** children with special needs, inculturation, special education, inclusive education, cultural approach.

УДК 81'246.2:141.7 (045)

М. А. Абисова

ФЕНОМЕН НАПІВКУЛЬТУРИ: ЛІНГВОКОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ

Національний авіаційний університет
e-mail: maria.abysova@gmail.com; ORCID: 0000-0002-6461-7769

Анотація. У статті проаналізовано негативні наслідки міжкультурної комунікації на особистісному та суспільному рівнях. Відзначається, що поряд із позитивними комунікативно-мовними наслідками культурної інтерференції виникає феномен напівмовлення як кодового змішування у мові білінгва, що не має достатньої мовної компетенції. Нехтування мовною нормативністю під час відбору доступних для напівмовного індивіда засобів із метою передачі його комунікативних інтенцій ускладнює громадський діалог як засіб єднання суспільства, коригування систем його управління.

Ключові слова: білінгвізм, код, культурна інтерференція, напівкультура, напівмовлення.

Вступ

За теперішнього часу не викликає сумніву той факт, що впродовж свого історичного розвитку різні спільноти вступають між собою в ті чи інші стосунки, що обов'язково передбачає паралелізм мовних контактів. Сучасні глобалізаційні процеси вимагають від індивідів уміння пристосовуватися до швидко змінюваного соціокультурного середовища, що має на увазі вміння інтерпретувати явища культури в різних мовно-культурних контекстах. Особливу увагу необхідно приділити аналізу комунікативної компетентності «інтерпретатора», чий погляд на культуру, її явища і форми буття визначає глибину розуміння історичних реалій та актуальних практик.

Мета і завдання

Проаналізувати феномен напівмовлення як негативного наслідку культурної інтерференції. Основні завдання:

1) охарактеризувати ситуацію напівмовлення як невідповідності або накладення одних кодів однієї

мовної системи на інші в умовах міжкультурної комунікації;

2) дослідити особливості втрати мовної нормативності на макро- і мікрорівні.

Методологія дослідження

Проблема дослідження перебуває на перетині різних наук. Існує окрема лінгвістична парадигма, так звана «контактна лінгвістика», «лінгвістика мовних контактів» або «лінгвістична контактологія», яка вивчає процеси і результати контактування мов у конкретному геополітичному просторі за певних історичних та соціальних умов спілкування народів, етнічних груп, окремих людських колективів, що говорять різними мовами (Мечковская, 2000: 12).

Значний внесок у розробку проблеми мовних контактів унесли У. Вайнрайх, Б. Гавранек, Е. Хауген, Г. Шухардт та ін. Однак проблема мовних змін не є власне лінгвістичною, оскільки модель характеристик мови і мовлення містить взаємообумовлені та взаємозалежні явища, пов'язані з формуванням мовних кодів мовців під впливом соціальної

структури всього суспільства (стратифікації за суспільними верствами, групами і т. д.), соціальних відносин (наприклад, соціокультурних, ситуативних) між учасниками комунікації, а також фізіологічних, психологічних та інтелектуальних особливостей самих комунікантів. Внаслідок цього інтерес до обраної проблематики демонструють психологи, соціологи, філософи (М. Бахтін, Ж. Лакан, К. Леві-Стросс, Ю. Лотман), фахівці у сфері міжкультурної комунікації та комп'ютерних технологій (М. Кастельс, Н. Кірілова, Г. Маклюєн та ін.).

Результати

Сторіччя розвитку культурної антропології переконують: мови адекватно обслуговують власну культуру. У культурі немає нічого, що не може бути виражене мовою цієї культури. Однак очевидно, що білінгвізм (двомовність) стає характерною прикметою сьогодення, з якою асоціюється показник високого соціального статусу, на неї покладаються надії, пов'язані з пошуком престижної роботи на ринку праці. Більше того, одним з основних завдань системи освіти на всіх щаблях стає формування білінгвальної особистості – людини, здатної вільно переходити з однієї мови на іншу залежно від ситуації спілкування, а навчання іноземної мови дитини, що ледь почала говорити, вважається неодмінним атрибутом престижного життя.

Ні у кого не викликає сумнівів, що сам факт володіння двома або кількома мовами – явище позитивне. По-перше, така людина включена до різних спільнот, чий світоглядний досвід віддзеркалений в їхніх мовах. По-друге, знання кількох мов дає можливість не просто подолати мовний бар'єр, воно відкриває духовні багатства різних народів, відбиті у художній, науковій, технічній літературі. По-третє, знання мов допомагає особистості розширити уявлення про світ, сприяє розумовій «гімнастиці», розвиває пізнавальні здібності індивіда і т. д. Як відзначають психологи та нейролінгвісти, із раннім білінгвізмом безпосередньо пов'язаний високий розвиток здібностей до концентрації уваги під час виконання різних завдань. Проте одна з головних переваг білінгвізм, підкреслюють практично всі західні дослідники, полягає в тому, що діти, з якими з народження говорять декількома мовами, краще вловлюють зовнішні сигнали, а тому легше пристосовуються до мінливих умов навколишнього середовища (Marian).

Загалом у науці вже давно прийнято вважати, що існує два основних типи володіння двома мовами. Л. Щерба, який одним із перших серйозно займався проблемою двомовності, вважав, що наявність кожного з цих типів пояснюється тим, в який спосіб вона виникла, і як людина може впоратися із перекладом з однієї мови на іншу. За умов чистої двомовності, характерної для тих людей, які вивчили іноземні мови від їхніх носіїв, «обидві мови утворюють дві окремі системи асоціацій, які не мають між собою контакту». При переході, часто неусвідомленому, з однієї мови на іншу мова йде уже про змішану двомовність, причому в цьому випадку, як зазначає Л. Щерба, «можливо, навіть

було б неточно сказати, що люди, про яких іде мова, знають дві мови: вони знають тільки одну мову, але ця мова має два способи вираження і вживається то один, то інший» (Щерба, 1974: 60-74). Головна відмінність автономної двомовності від двомовності змішаної полягає в здатності носія автономної двомовності чітко розрізняти мовні системи і усвідомлено переключатися з однієї системи на іншу при виборі мови комунікативного акту. У цьому випадку мова білінгва має абсолютно ясну мовну приналежність, а при уніфікації мови можна скоріше очікувати витіснення однієї мови іншою, ніж утворення змішаної.

Аналіз мовної ситуації в сучасному суспільстві дозволяє стверджувати, що жодний носій двомовності не може володіти абсолютно рівним досвідом контакту з різними мовними колективами, оскільки, вживаючи ті чи інші слова, він не може контролювати соціальний контекст. Разом із соціалізацією відбувається оволодіння соціальними навичками використання мови, вмінням узгоджувати мову із ситуацією, знанням як розмовляти, писати, слухати, говорити. Але за умов обривання певної культурно-побутової традиції особистість виявляється зануреною в «напівкультуру», – відповідно, її носії стають «напівмовними» (Фрумкіна, 2014: 248).

Напівкультура, як ми тут її розуміємо, – це конфліктна ситуація, в яку потрапляє особистість у результаті зламу традиції. Злам культурно-побутової традиції неминуче породжує ціннісний конфлікт. Останній же спричиняє гранично складний соціальний і особистісний вибір індивіда. Будь-який мігрант у цьому сенсі є «напівкультурним», так само як і той, хто волею обставин чи за власним вибором кинув світ рідних традицій і цінностей (Фрумкіна, 2014: 249). У сприятливих обставинах така «напівкультурність» є тимчасовою, а в несприятливому – вона перетворюється на постійно діючий фактор, що відкриває для індивіда прикру перспективу стати напівмовним (Фрумкіна, 2014: 249).

Зупинимось на мікрорівні впливу напівмови на особистість. «Напівмова» – такий стан речей, коли людина, начебто володіє обома мовами, фактично не володіє жодною: зіткнувшись із складним змістом, вона не здатна точно виразити його жодною мовою з тих, якими вона нібито володіє (Хинт, 1988). Напівмова – нездатність індивіда, що виріс у двомовному середовищі, ясно висловлювати свої думки жодною мовою.

Напівмова визначається як:

1) недостатньо розвинута здатність до утворення складних понять разом із недостатньо розвинутим абстрактним мисленням,

2) невпевненість аналізу та використання граматичних зв'язків,

3) недостатня координація артикуляційних органів. Із перерахованого найнебезпечнішим слід визнати недостатній розвиток здатності до утворення понять (Фрумкіна, 2014: 249). Формування цієї здатності відбувається в свідомості дитини за допомогою саме рідної мови. Дві мови одночасно можуть утворити плутанину, і в результаті абстрактні поняття втрачать чіткість, дитина не зможе впевнено і точно ними користуватися.

Мовна стилістика і мовна етика – найскладніші уроки мови. Щодо двомовності, то стилістичні відмінності і мовний етикет другої мови – сфери, якими повністю опанувати досить важко, а в багатьох випадках навіть неможливо. Стилістика вбачає в тексті спрямований на адресата інтенціональний твір автора», звертається до різних типів і жанрів тексту. За словами В. Дейка, ця наука не тільки вивчає можливі типи варіювання у різних видах дискурсу», а й пояснює «зв'язки між різними варіантами мовного вживання, з одного боку, і індивідуальними і соціальними контекстами, – з іншого» (Дейк ван, 2000: 124). Якщо спілкування другою мовою починається до освоєння стилістичних нюансів рідної мови, то, врешті-решт, навички рідної мови, пов'язані зі стилістичним аспектом, можуть так і залишитися недосконалими. Тим самим вищий рівень культури мовлення для більшості двомовних може виявитися недосягнутим (у найгіршому разі – в обох мовах).

Недостатній розвиток мови – не єдине, що загрожує індивіду в умовах форсованої двомовності. Мовна неповноцінність, зазвичай, доповнюється недостатнім культурним розвитком. Так, дослідник Р. Фрумкіна пише: «Я вважаю, що справа тут навіть не у «напівкультурі» чи у «напівмові», а у зміні ставлення до мовної норми. Дорослий «напівкультурний» індивід втратив колишні мовні стереотипи, але не придбав ефективні нові. Він не володіє різноманітними регістрами мови, легко доступними для розвиненої «мовної особистості» (Фрумкіна, 2014: 249). Люди, будучи відчуженими один від одного антагонізмом інтересів, змушені, проте, знаходити спільну мову під тиском загальної для них необхідності і в очікуванні загального для них виграшу. Специфіка несилової (заснованої на договорі, консенсусі, діалозі) комунікації передбачає обмін значущими символами, а не просто словами в формі попереминого висловлювання реплік. У цьому сенсі діалог є чимось більшим, ніж просто спільне говоріння, а, перш за все, рефлексивним взаємозв'язком його суб'єктів. Рефлексивний зв'язок лежить в основі будь-якої комунікації, він є здатністю будь-якого людського індивіда (на відміну від автомата або тварини) прийняти на себе роль іншого. У цьому дусі Дж. Мід підкреслював, що власне людське спілкування «передбачає не тільки комунікацію в тому сенсі, в якому птиці спілкуються один з одним, але також і пробудження в самому індивіді відгуку, який він викликає в іншому індивіді, прийняття ролі іншого, прагнення діяти так, як діє інший. Індивід бере участь у тому ж процесі, який здійснює інший, і контролює свою дію з урахуванням цієї участі» (Mead, 1934: 73-74).

Взаєморозуміння як умова нормального діалогу також передбачає принципову готовність співрозмовників до можливої корекції своїх позицій у ході їхнього загального обговорення, осмислення теми. Якщо учасники діалогу посилаються тільки на свою точку зору, немає сенсу взагалі починати діалог. Але щоб уміти коригувати свої погляди в процесі діалогу, треба розуміти, що думає твій співрозмовник. «Так звана громадська розумність, – пише Дж. Мід, –

залежить від здатності... уявити себе в шкурі іншого, від вразливості, що звідси випливає, по відношенню до нього і інших людей» (Mead, 1934: 140). Важливо, що цей обмін ролями не залишається певним стороннім діалектичним ефектом інтеракції, а необхідним моментом її подальшого розгортання. Адже завдяки цьому обміну я отримую можливість не тільки побувати в «шкурі» іншого, а й подивитися на себе його очима, а тим самим – скоригувати свою поведінку з урахуванням цього погляду. Це і становить структуру раціональної поведінки людини в розмові (діалозі) з іншими людьми. «Раціональність, – пише Дж. Мід, – означає, що тип відгуку, викликаного нами в інших, так само викликається і в нас самих, і що цей відгук, у свою чергу, відіграє свою роль при визначенні того, що за речі ми маємо намір сказати і зробити надалі» (Mead, 1934: 141). Відповідно, важливою примітною рисою будь-якого діалогу можна вважати наявність адресата, від якого чекають відповіді на питання.

Специфіка демократії як форми правління і як типу політичного режиму багато в чому виражається в несилісному діалоговому здійсненні політичної влади. Політичний діалог є форма дискурсивно-символічного обміну, обумовлена примусовими факторами політичного поля (ринку) і реалізується на основі взаємного рефлексивного переймання ролей, в ході якого має місце трансформація позицій (інтересів) політичних суб'єктів. Навпаки, дискурси авторитарно-тоталітарних правлінь виявляють логічний примітивізм, містицизм, спрощення складних зв'язків, ірраціоналізацію громадського дискурсу як свідомий прийом. Ці теорії являють собою приклад регресивного осмислення політичних проблем. Вони підводять складні, диференційовані зв'язки під прості схеми в дусі первісних міфів.

Правда, необхідність консенсусу в умовах демократії затуляє прийняття політичних рішень, а також збільшує число «відкладених» рішень. І чим строкатішою «велика коаліція», що представляє широкий спектр інтересів і думок багатоскладного суспільства, тим важче приймати в ньому рішення. Це безпосередньо пов'язано з тим, наскільки в політичній культурі даної країни розвинені традиції співпраці і взаємних домовленостей.

Щоб вирішити це важливе і складне завдання демократизації, деякі системи «електронного уряду» виділяють спеціальну стадію «участі», яка має на увазі підключення пересічних громадян до процесу прийняття політичних рішень. Це підключення мислиться, втім, як технічне переозброєння влади з метою вибудувати електронні мости до громадян: доступна через мережу контактна інформація державних органів та посадових осіб; обробка та коментування листів, заяв, скарг та ініціатив, що надходять від громадян та організацій (система оперативного зворотного зв'язку); наявність віртуальних майданчиків (форумів) для обговорення злободенних проблем, де громадяни могли б на рівних правах дискутувати з представниками влади. Інформаційні мережі самі по собі можуть працювати як на благо, так і на шкоду народовладдя. Від їхньої чисто технічної раціональності марно очікувати раціоналізацію політичної комунікації як такої.

Рационалізації панування нам слід очікувати лише від тих відносин, які сприяють розвитку влади діалогічного мислення. Наявність розумного потенціалу комунікації виражається для Ю. Хабермаса в простому факті: раз люди вступають в обговорення питань, вони спонтанно реалізують своє бажання в чомусь переконали один одного. Вони, отже, впевнені не тільки в тому, що їхня позиція є досить релевантною, щоб бути почутою, а й в тому, що інші можуть і повинні їх вислухати. Більше того, додає Ю. Хабермас, сам процес обговорення саме тому і є розумним, що він запускає в хід рефлексивне співвідношення позицій співрозмовників. Сама «інтерсуб'єктивна процедура аргументації» спонукає людей до «ідеалізованого зняття обмеженості своїх перспектив тлумачення». Вони змушені зрозуміти, що їхня позиція – лише одна з багатьох, а її істинність потребує дослідження і обґрунтування шляхом співвіднесення із позиціями інших (Хабермас, 2001: 132-133).

Обговорення

Ситуація багатополарного світу істотно підвищує роль діалогу як *soft power* в міжнародній політиці, хоча навіть комунітарист А. Етціоні (Etzioni, 2008: 100) радить не обмежуватися в політиці одним діалогом, а поєднувати його м'яку владу із жорсткою силою примусу, але примусу, знову-таки, до діалогу. Як наслідок, «як ніколи раніше в історії, сильний і слабкий спільно творять своє спільне майбутнє» (Преодолева бар'єри. Диалог между цивилизациями, 2002: 34). Однак відсутність лінгвокомунікативної компетентності носіїв змішаних мов підриває раціональну форму організації публічного простору, яка передбачає досягання громадського консенсусу. Якою мірою і протягом якого часу європейські народи здатні справлятися із цим завданням – серйозне питання.

Висновки

Аналіз міжкультурної комунікації дозволяє стверджувати, що відмінності в культурі і мові соціальних груп, що контактують, породжує феномен напівкультури як стану вимушеного існування особистості в двох культурах. Функціонування напівкультури породжує напівмову з відкиданням стилістичної, етикетної та інших норм розмежування кодів різних мовних систем. Кодове змішування на мікрорівні проявляє себе у втраті лінгвокомунікативного реєстру, що є легкодоступним для розвиненої «мовної особистості». Процеси інтеграції на макрорівні в умовах напівмовлення призводять до утворення редукованої, а не єдиної і

збагаченої культури. Напівмовлення за формальної присутності демократичних інститутів протидіє діалоговим практикам як найбільш кооперативній формі комунікативної взаємодії на основі рефлексивного рольового обміну.

Список літератури

1. Дейк ван Т. Язык. Познание. Коммуникация. М.: БГК им. И. А. Бодуэна де Куртене, 2000. – 308 с. ISBN 5-80157-202-3.
2. Мечковская Н. Б. Социальная лингвистика. М.: Аспект Пресс, 2000. – 207 с.
3. Преодолева барьеры. Диалог между цивилизациями / под ред. С. П. Капицы. М.: Логос, 2002. – 192 с. ISBN 5-94010-146-1.
4. Щерба Л. В. О понятии смешения языков. *Языковая система и речевая деятельность*. Л.: Наука, 1974.
5. Фрумкина Р. М. Психолінгвістика: учебник. 5-е изд., испр. М.: Академия, 2014. – 336 с. (Серия «Бакалавриат»). ISBN 978-5-4468-0305-7.
6. Хабермас Ю. Вовлечение другого. Очерки политической теории. СПб.: Наука, 2001. – 417 с.
7. Хинт М. Двухязычие и национализм. *Дружба народов*. 1988. № 5.
8. Etzioni A. A. National Security Strategy for the Next Administration. *Military Review*. September-October, 2008. – P. 100.
9. Marian V., Shook A. The Cognitive benefits of being bilingual. URL: <http://dana.org/Cerebrum/Default.aspx?id=39483>.
10. Mead G. H. Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist / Ch. W. Morris (Ed.). Chicago: University of Chicago, 1934. – P. 73-74.

References

1. Deyk van, T. (1989). *Iazyk. Poznanie. Kommunikatsiia [Language. Cognition. Communication]*. Moscow [in Russian].
2. Mechkovskaia, N. B. (2000). *Sotsialnaia lingvistika [Social linguistics]*. Moscow: Aspekt Press [in Russian].
3. Kapitsa, S. P. (Ed.). (2002). *Preodolevaia barery. Dialog mezhdu tsivilizatsiiami [Overcoming barriers. Dialogue between civilizations]*. Moscow: Logos [in Russian].
4. Shcherba, L. V. (1974). *O poniatii smesheniia iazykov. [On the concept of mixing languages]. Iazykovaia sistema i rechevaia deiatelnost, Language system and speech activity*, 60-74. Leningrad: Nauka [in Russian].
5. Frumkina, R. M. (2014). *Psikholingvistika [Psycholinguistics]* (5th ed., rev.). Moscow: Akademiia. ISBN 978-5-4468-0305-7 [in Russian].
6. Khabermas, Yu. (2001). *Vovlechenie drugogo. Ocherki politicheskoi teorii*. Saint-Peters-burg: Nauka [in Russian].
7. Khint, M. (1988). *Dvuaazychie i natsionalizm [Bilingualism and nationalism]*. *Druzbn narodov, Friendship of Peoples*, 5 [in Russian].
8. Etzioni, A. A. (2008). National Security Strategy for the Next Administration. *Military Review*. September-October.
9. Marian, V., & Shook, A. *The Cognitive benefits of being bilingual*. Retrieved from <http://dana.org/Cerebrum/Default.aspx?id=39483>.
10. Mead, G. H. (1934). *Mind, Self and Society from the Standpoint of a Social Behaviorist*. Ch.W. Morris (Ed.). Chicago: University of Chicago.

М. А. Абисова

ФЕНОМЕН ПОЛУКУЛЬТУРЫ: ЛИНГВОКОММУНИКАТИВНЫЙ АСПЕКТ

В статье проанализировано негативные последствия межкультурной коммуникации на личностном и общественном уровнях. Отмечается, что наряду с положительными коммуникативно-языковыми последствиями культурной интерференции возникает феномен полужазычия как кодового смешивания в языке билингва, который не обладает достаточной языковой компетенцией. Пренебрежение языковой нормативностью во время отбора доступных для полужазычного индивида средств с целью передачи его коммуникативных интенций усложняет общественный диалог как средство единения общества, корректировки систем его управления.

Ключевые слова: билингвизм, код, культурная интерференция, полукультура, полужазычие.

M. Abysova

SEMI-CULTURE PHENOMENON: LINGUO-COMMUNICATIVE ASPECT

Introduction. At present, there is no doubt that during its historical development, different communities interact with one another or another, which necessarily implies parallelism of language contacts. Modern globalization processes require individuals to adapt to a rapidly changing socio-cultural environment, which implies the ability to interpret cultural phenomena in different linguistic and cultural contexts. Particular attention should be paid to the analysis of the communicative competence of the "interpreter", whose view on culture, its phenomena and forms of being determines the depth of understanding of historical realities and current practices. **The aim is** to analyze the phenomenon of semi-language as a negative consequence of cultural interference. **The tasks are:** 1) to characterize the situation of semi-language as an inconsistency or the imposition of one code of one language system on another in terms of intercultural communication; 2) to investigate the peculiarities of the loss of linguistic normality at the macro- and micro- levels. **Research methods** used in the article, reflect its interdisciplinary character. Research methods include proper linguistic and philosophical methods of analysis. The system-cultural, typological approaches are used in the research. **Research results:** analysis of the linguistic situation in modern society suggests that no bilingual bearer can have absolutely equal experience of contact with different linguistic groups, because, using certain words, he cannot control the social context. Semi-culture, as we understand it here, is a conflict situation in which the individual finds himself as a result of breaking the tradition. In favorable circumstances, a "semi-cultural" situation is temporal, and in unfavorable circumstances, it becomes a permanent factor, which can lead an individual to become a semi-linguistic one. Semi-language is the inability of an individual who has grown up in a bilingual environment to express his or her thoughts clearly in any language, to adhere to linguistic norms. Insufficient language development is not the only one that threatens the individual in the context of forced bilingualism. The specificity of voluntare (based on contract, consensus, dialogue) communication implies a reflexive interconnection of its subjects. **Discussion.** The lack of linguistic communication competence of native speakers undermines the rational form of organization of public space, which presupposes the achievement of public consensus. The extent to which the peoples are able to cope with this task is a serious question. **Conclusion.** Analysis of intercultural communication suggests that differences in culture and language of social groups in contact give rise to the phenomenon of semi-culture as a state of forced existence of personality in two cultures. The functioning of a semi-culture generates a semi-language with the rejection of stylistic, etiquette, etc. norms of differentiation of codes of different language systems. Micro-level code mixing manifests itself in the loss of the linguistic-communicative register, which is easily accessible to the developed "linguistic personality". Macro-level integration processes under half-life conditions lead to the formation of a reduced rather than a single and enriched culture. Semi-formalism in the formal presence of democratic institutions counteracts dialogue practices as the most cooperative form of communicative interaction based on reflective role-sharing.

Keywords: bilingualism, code, cultural interference, semi-culture, semi-language.

УДК 130.2

О. П. Антипова

КЛЮЧОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СВОБОДИ СЛОВА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Національна академія внутрішніх справ;
antipova.olga777@gmail.com; ORCID: 0000-0003-4098-367

Анотація. Доведено, що в сучасних умовах свобода слова усвідомлюється як соціокультурно обумовлене право людини на вільне вираження власних думок і обстоювання світоглядних позицій, що не порушують прав і свобод інших членів соціуму та забезпечують оптимальний процес інфообміну, з урахуванням ключових тенденцій культури інформаційної ери. З'ясовано, що Інтернет-комунікації, з одного боку, суттєво розширюють можливості сучасника у сфері свободи слова, а з іншого – здатні призвести до її нівелювання, інформаційного свавілля, що спричиняє навіязування неякісної інформації, поширення фейкових повідомлень, призводить до маніпулювання свідомістю. Наголошено на проблемі відповідальності суб'єкта продукування інформації не лише перед її споживачем, а й перед самим собою. Зауважено, що критерієм регулювання інформаційного потоку, а отже, міри свободи слова, є вироблення споживачем своєрідного внутрішнього цензу, «інформаційного смаку».

Ключові слова: свобода слова, інформаційний простір, культура інформаційної ери.

Вступ

В умовах сьогодення на всіх сферах життєдіяльності соціуму позначаються прискорені темпи становлення інформаційного суспільства. Якісно новий тип інфообміну трансформує комунікативну взаємодію у світовому інформаційному просторі, в тому числі й в українському. Зазначені процеси закономірно позначаються на сфері свободи слова. Вона зрештою усвідомлюється не лише як складова політико-правового простору, а й як генератор соціокультурного середовища інформаційної ери, що є визначальним чинником його цивілізаційного поступу, безперешкодного доступу до якісного інформаційного простору.

Розширення меж і відкритість інформаційного простору не позбавлені проблем, які власне й визначають актуальність нашого дослідження. Так, досить гострою відчувається на сьогодні проблема

відповідальності за зловживання свободою слова, урегулювання прав та обов'язків громадянина в цій сфері, як і власне викривлене розуміння сучасниками категорії «свобода слова». Інтенсивний та часто нерегульований інфообмін призводить до нівелювання аксіологічного виміру цієї категорії, що нерідко спричиняє інформаційне свавілля. Останнє прямо пов'язане з визначенням векторів інформаційної політики держави, ціннісним наповненням її ідеології як підвалини оптимального розвитку.

Не менш нагальною є потреба в осмисленні того, чи може взагалі йтися про свободу слова в її класичному розумінні в умовах глобальної політичної турбулентності, яка набула міжнародного характеру. Адже за таких умов вагомим значення набувають передусім здатність пристосовуватися, демонструвати гнучкість, з огляду на що свобода слова стала «привілеєм» обраних секторів мас-